

Інна Галак

КАРТОГРАФІЯ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ МИКОЛИ ЧЕРНЯВСЬКОГО

THE CARTOGRAPHY OF MYKOLA CHERNIAVSKYI'S ARTISTIC WORLD

DOI: 10.58407/litopis.250614

© І. Галак, 2025. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0632-8782>

Мета статті – розкрити особливості поетичної картографії Миколи Чернявського, з'ясувати автобіографічні локації та їх відображення в поетичній географії митця. На основі поетичного доробку М. Чернявського, його спогадів та епістолярію було досліджено взаємозв'язок творів письменника з географічним середовищем, у якому він жив чи перебував якийсь час, з'ясовано, як це середовище вплинуло на поета та яким чином виявилось в його творчості, а саме в мотивах, образах, топоніміці, історичних прізвищах, архітектурі, зображенні краєвидів та ландшафтів тощо.

Літературно-географічний метод допоміг з'ясувати значення і роль окремих геопросторів та локацій у творчій біографії письменника. **Художнє картографування** дало змогу реконструювати маршрути ліричного героя, зокрема в циклі «На голосних просторах». **Біографічний метод** використано для обґрунтування появи тих чи інших географічних понять та образів, урбаністичних чи рустикальних краєвидів у творах письменника. Також залучено **порівняльний метод** для дослідження поетичних текстів, мемуарних та епістолярних джерел. **Системний підхід** дає змогу показати геопростір як органічну частину художнього світу М. Чернявського, яка, взаємодіючи з іншими елементами, створює його ідейно-художню цілісність.

Новизною роботи є те, що вперше досліджується художня картографія поетичного світу Миколи Чернявського, особливості проявлення в художньому тексті географічної біографії письменника. Українські геотопоси, геообрази та геопоетичний простір, зокрема Донеччини, Сіверщини, Таврії розглядаються як важливі компоненти системно-змістової та системно-структурної організації окремих поетичних творів та поетичних циклів М. Чернявського в цілому.

Висновки. Осмислення художніх творів письменника як геопоетичних систем Донеччини, Сіверщини, Таврії та інших геопросторів розкриває не тільки їх мистецьке значення, але й цінність як інформативного джерела про Україну. У творах Миколи Чернявського відображено й зафіксовано український географічний простір, його колорит у соціально-історичному вимірі часу, в якому творив митець. Зрештою, поетична картографія М. Чернявського, оперта на архівні джерела, епістолярій та спогадову літературу, допомагає повніше реконструювати біографію митця.

Ключові слова: біографія, геопоетика, геообраз, геотопос, геопоетичний простір, картографія, поетичний цикл.

The purpose of the article is to reveal features of Mykola Cherniavskiy's poetic cartography, to find out autobiographical locations and their reflection in the poetic geography of the artist. Based on the poetic work of Mykola Cherniavskiy, his memoirs and epistolary, the relationship between the writer's works and the geographical environment in which he lived or stayed for some time was investigated, it was found out how this environment influenced the poet and how it manifested itself in his work, namely in motifs, images, toponymy, historical surnames, architecture, depiction of landscapes, etc.

The literary-geographical method helped to find out the meaning and role of individual geospaces and locations in the writer's creative biography. **Artistic mapping** made it possible to reconstruct the routes of the lyrical hero, in particular in the cycle "In Loud Spaces". **The biographical method** was used to substantiate the appearance of certain geographical concepts and images, urban or rustic landscapes in the writer's works. **The comparative method** was also used to study poetic texts, memoirs and epistolary sources. **The systematic approach** made it possible to show geospace as an organic part of the artistic world of M. Cherniavskiy, which, interacting with other elements of the work, creates its ideological and artistic integrity.

The novelty of the work is that for the first time the artistic cartography of the poetic world of Mykola Cherniavskiy is studied, features of the manifestation of the writer's geographical biography in the artistic text. Ukrainian geotopes, geoimages and geopoetic space, in particular Donetsk, Siverschyna, Tavria, are considered as important components of the systemic-semantic and systemic-structural organization of individual poetic works and poetic cycles of M. Cherniavskiy in general.

Conclusions. Understanding the writer's works as geopoetic systems of Donetsk, Siverschyna, Tavria and other geospaces reveals not only their artistic significance, but also their value as an informative source.

ce about Ukraine. Mykola Cherniavskiy's works reflect and record the Ukrainian geographical space, its color in the socio-historical dimension of the time in which the artist worked. Ultimately, the poetic cartography of M. Cherniavskiy, based on archival sources, epistolary and memoir literature, helps to more fully reconstruct the artist's biography.

Key words: *biography, geopoetics, geoimage, geotopos, geopoetic space, cartography, poetic cycle.*

Картографія художнього світу Миколи Чернявського широка, представлена вона переважно українським геопростором, саме через конкретні геообрази виявляється його самоідентифікація як людини і як митця. М. Чернявський-поет – спостережливий, уважний до деталей, він любив краєвиди і майстерністю слова зобразив геопростір та геотопоси різних куточків нашої країни. Поетичну техніку М. Чернявського можна порівняти з роботами художників і сказати, що в поезії він був майстерним пейзажистом. Однак важливо те, що поет не просто надихався побаченими пейзажами чи ландшафтами, селами, хуторами чи містами, він створив їх образи в нашій літературі, і завдяки цьому вони стали фактом українського поетичного геопростору.

Микола Чернявський дитинство провів серед степових краєвидів Донеччини та Луганщини. Кілька років він прожив у Чернігові, працюючи статистиком, багато мандрував Сіверщиною. Більша ж частина його життя минула на півдні України – у Херсоні. У поетичних текстах Чернявського ці різні геопростори і локуси, пропущені через авторську свідомість, постають з характерними для них ландшафтами, особливостями природи, клімату тощо.

Значний фрагмент біографії М. Чернявського пов'язаний із Бахмутом: ще дитиною він там навчався в духовному училищі, а пізніше дванадцять років працював викладачем. Саме в цьому східному повітовому містечку М. Чернявський починає свою місію упорядника і видавця творів Пантелеймона Куліша та збірки спогадів «Ширі сльози над могилою П.О. Куліша». Тут він перекладає «Слово про похід Ігоря», у 1898 р. видає свою другу збірку «Донецькі сонети», яка принесе йому визнання майстра-сонетяра та неперевершеного співця донецького краю. Педагогічна професія виснажує і забирає весь час, а молодому письменнику для творчого зростання вкрай необхідне творче середовище, живе спілкування з українськими майстрами слова, чого в провінційному містечку йому бракувало. Можливо, тому в поезії «Бахмут» (1900) аж так сатирично і гротесково поет викриває вади містечкової «еліти»: духовну обмеженість «сильних миру», пристосуванство, «лизоблюдство», тупість людей, котрим храм науки «попавсь на муки». М. Чернявському в такому оточенні життя видається існуванням. До слова сказати, цей віршовий твір-«епістолярій» має свого адресата – Олександра Лотоцького, який прагнув увести поета в коло української громади. Змінам у своєму житті М. Чернявський до певної міри завдячує Ганні Барвінок, з якою він активно листуватиметься у справі видання творів її чоловіка. Письменниця звернеться до відомого чернігівського адвоката та громадського діяча Іллі Шрага про допомогу «для доброго, бідного земляка, чоловіка освіченого, чесного...». Справді, завдяки клопотанням І. Шрага М. Чернявського буде прийнято діловодом в Чернігівське статбюро, і 1 лютого 1901 р. він приступить до служби. Так М. Чернявський потрапить до Чернігова, де заприятелює з Б. Грінченком, М. Коцюбинським, І. Шрагом та ін., а останній стане ще й хрещеним батьком його доньки, – ймовірно, Ліди.

Ось перше враження поета, степової людини за народженням і світобаченням, про зимовий Чернігів: «Саме тоді, в кінці січня й початку лютого, розгулялася на останку зима, засипала Чернігів глибокими снігами і врядила сади його й дерева на вулицях в химерно-завбливий іній. І стояв він, маленький і бідний, з своїми сірими стародавніми церквами, неначе в якомусь зачарованому царстві»².

Перший візит поета був до Бориса Грінченка, який жив поблизу музею українських старожитностей В. Тарновського, але серед засніженого і безлюдного міського парку М. Чернявському здалося, що він їде в лісі, про що й запитав візника. Інакша краса, відмінні краєвиди лісового краю і захоплювали, і дивували степовика.

З робочими відрядженнями М. Чернявський побував у селах і невеличких містечках Чернігівської губернії і закарбував у слові свої враження та емоції від них. У десяти томнику, що виходив на порубіжні 20–30 х рр. ХХ ст. у видавництві «Рух», тематично він їх об'єднав у цикл «По землях Сіверянських», в якому переплелися соціальні, історіософські мотиви з реалістичними пейзажами краю, а також відобразились особистісні переживання поета через невлаштованість побуту, матеріальну скруту, невтоленне бажання творчого розвитку. Побачив він руїни палацу гетьмана Розумовського поблизу Батурина, що викликало сумні роздуми про те, як згасала козацька воля і слава в стінах цього палацу: «Не про

¹ Листи Ганни Барвінок до Іллі Шрага: У 4-х т. / Ред. Г. Степанець. Чернігів: Вид-во Чернігів. літ.-мемор. музею-заповідника М. Коцюбинського, 2019. Т. 1. С. 300.

² Чернявський М. Кедр Ливана. Спогади про Б. Грінченка. Херсон: Коопер. т-во «Книгарня», 1920. С. 2.

справи військовії / Чулися розмови, / А про льотки дворцовії / Та балі веселі у цариці над Невою / В осяйній оселі»³. У віршах цього циклу вчувається песимістичність настрою, туга за кращим, іноді ця туга набирає іронічно-саркастичного забарвлення. М. Чернявського розчаровує людська убогість, меркантильність, надмірний інтерес до грошей одних, безпросвітність бідності інших. З гумором він оповідає про місяць свого життя «у славному Сосниці-місті» («Сосниця»), називаючи його островом серед боліт. У вірші «Вороніж» поет зображує безперспективні картини народного життя в умовах імперської влади.

Відмінним від попереднього, меланхолійно-споглядальним настроєм пройнятий вірш «Став Скоропадського», що його написав поет, перебуваючи в Глухові – останній столиці Лівобережної України. Образ дівчини, котра задумалася над ставом, асоціюється з невідомим майбутнім цілої України: «...що жде її – не зна»⁴. Картини соціальної неволі, яку бачить поет, мандруючи Сіверщиною, підсилюються похмурими пейзажами: небо «сумне, холодне і мутне», має «олив'яні» очі, «мертвий степ» (степом автор називає ниву, на якій працює селянин і його кінь), як-от у вірші «Ратай». Цей край, де побачив поет убогість, бруд і болото доріг, не став йому рідним, його душа тужила за степовими просторами і «синьою далечиною» («В далечинь»).

Не раз оспівав Микола Чернявський і одне із священних місць Сіверщини – могилу Панталеймона Куліша на хуторі Мотронівка-Кулішівка, спостережливо відобразивши деталі навколишнього краєвиду – липи і клени, про які в листах згадувала Ганна Барвінок (вірші «П.О. Куліш» (1898), «На могилі П.О. Куліша» (1899)). Вірш «Епітафія П.О. Кулішеві» М. Чернявський створив експромтом безпосередньо під час відвідин вдови покійного письменника 9 травня 1901 р., чим надзвичайно її втішив⁵.

З чутливістю музиканта дослухався поет і до древнього Чернігова, однак лишився він для нього «глухим». М. Чернявський зізнався: «простору хочеться і вільної години, / Щоб тихо з музами розмову повести»⁶. Як і М. Коцюбинський свого часу, поет скаржився, що «статистика не дасть дихнуть хвилини»⁷. Поета манить південний теплий край, він веде листовні перемовини зі своїм земляком Михайлом Комаровим, сподіваючись, що той допоможе йому перебратися до Одеси. Однак склалося так, що поет зупинився в Херсоні, де й прожив решту життя.

Без сумніву, Микола Чернявський є співцем просторів – степу і моря. У циклі «В краю дажбогих внуків» він зізнається: «Я – степу син»⁸, «Я степу бажаю, широкого поля...»⁹, тільки тут він відчуває повноту щастя, насолоду і внутрішній спокій. Саме серед степу поет чує голоси предків, фантазія переносить його в табір номадів, які в кибитках мандрують безкраїми просторами, або ж ввижаються йому палкі скіфи, а то знову повертається до сучасних краєвидів, коли тільки чабан з онуком та отара даленіє серед синяви. У вірші «Херсонщина» поет захоплено пише, що тут небо ніби змагається з землею, хто з них ширший.

Кілька віршів Микола Чернявський присвятив Катеринославу (нині Дніпро) – місту, у якому навчався в духовній семінарії, в якому зазнав мук першого кохання і в котрому жило багато друзів письменника, а також його улюблений брат Дмитро з родиною. У 6-му томі десяти томів поета розміщено уривок з поеми «Катеринослав» (1889). М. Чернявський робить екскурс в минуле міста, осмислює роль цариці Катерини II та Потьомкіна в його історії, їх плани збудувати «третю столицю» імперії, «город чудес», де «муз і грацій» дожидались. Все це виявилось сном лукавим. Натомість поет бачить перед собою місто, що йде «залізним ходом історичним»¹⁰. Проте у фіналі твору поет сумно заявляє: «Я не таким тебе, мій краю, / О, не таким хотів би зрїть»¹¹.

Образ Катеринослава постає й у циклі «На голосних просторах» (1924–1925). Ліричний герой циклу мчить «залізним конем», оглядаючи через вікно потяга вечірні степові простори. У наступному вірші автор розкриває враження від споглядання Катеринослава, в якому його герой блукає давно колись знайомими місцями, де не був «тридцять літ». Він робить висновок, що «Катеринослав старий умер». Наступні рядки якраз і дають нам достатньо яскраве уявлення про те, яким було місто часів юності поета: «із садами», «з домами й флігелями»¹². Інший вірш ніби поглиблює, робить спогади інтимнішими, адже

³ Чернявський М. Твори. Харків: Коопер. вид-во «Рух», 1928. Т. VIII. С. 103.

⁴ Там само. С. 110.

⁵ Листи Ганни Барвінок до Іллі Шрага. Т. 2. С. 107.

⁶ Чернявський М. Твори. Т. VIII. С. 96.

⁷ Там само.

⁸ Чернявський М. Твори. Харків: Коопер. вид-во «Рух», 1930. Т. IX. С. 86.

⁹ Там само. С. 89.

¹⁰ Чернявський М. Твори. Харків: Коопер. вид-во «Рух», 1928. Т. VI. С. 179.

¹¹ Там само. С. 180.

¹² Чернявський М. Твори. Харків: Коопер. вид-во «Рух», 1931. Т. X. С. 42.

герой спинається біля старого дому, де був «його колишній храм кохання / Храм поетичного світання, / На ранку темрявім моїм!»¹³.

Про життя в цьому будинку, що «у землю вріс і похилився», а в часи його молодості був пишній і показний, пише М. Чернявський у спогадах «Під сонцем буття». Мешкала там заможна дворянська родина, бідний семінарист мав нещастя закохатися в одну із доньок – «Чорні Жемчужини», які не раз змусили його страждати і терпіти. Згодом осмілювався він тим «Чорним Жемчужином» щодня носити «фіялки, а потім барвінок і жовто-блакитні братки»¹⁴. Інших квітів не знаходив юнак ні в Потьомкінському саду, ні в монастирському ліску, ні на околицях Катеринослава. «І блакитними кольорами співало моє молоде весняне чуття»¹⁵, – ностальгійно згадуватиме поет.

Залишить письменник спогади і про Жандармську Балку і Каміння – мікрорайони Катеринослава, де мешкала біднота, пролетарі. Там він пізнає «дно» міського життя. І, звичайно ж, спогади про семінарію, особливості навчання, про інтереси семінаристів, про товаришів тощо.

Наступний вірш циклу «На голосних просторах» – «Потьомкінський сад» – зображає важливий локус Катеринослава. У вірші антонімічно зіткнулись два образи – старого і нового. У пам'яті героя зринає розкішний образ саду, в якому під щебетання пташок гірко плакав юнак над долею Дездемони, співав він там з товаришами «весняні серенади», тепер на тому місці він бачить пустир: «Пропає, мов сон, колишній сад»¹⁶. Згодом, дізнавшись про реконструкцію парку, письменник у листі за 17 вересня 1926 р. запитує брата: «Читав я в газетах, що Потьомкінський сад знов насажено. Правда чи брехня?»¹⁷.

Саме катеринославський період в біографії М. Чернявського стане важливим для його самовизначення як майбутнього українського митця. Сам письменник зізнавався, що перші роки в семінарії його дуже тягло до «московського моря», здавалося, що то єдиний вихід до тепла і волі культурного життя. У Катеринославі М. Чернявський починає віршувати російською мовою, наслідуючи Пушкіна, Кольцова; усвідомивши, що співає чужим голосом, він рве на клаптики свій блокнот. «В катеринославській семінарії завжди почувалась українська стихія, – пізніше згадував письменник. – Хоч справжня свідомість виявлялась дуже рідко, а етнографічно все-таки там жила Україна – попсована, правда, змосковщена. Але вона не забувала, що зараз же нижче Катеринослава – Дніпрові Пороги, і що за ними було Запоріжжя. Там, по старих руїнах Січі, жили люди, що зберігали спогади про козаччину, про старі часи. А проте українізм катеринославських семінаристів виявлявся головним чином ковбасою і чаркою, піснями та лайкою. На більше семінарія в своїй масі не спромоглась»¹⁸.

Одне з найяскравіших вражень про тогочасний Катеринослав – гастролі трупи М. Кропивницького у складі із М. Заньковецькою та М. Садовським. Але остаточно з манівців на шлях український став навертатись Чернявський, як почув про Пантелеймона Куліша. Слухаючи розповідь свого товариша про становище української справи, йому «почувалося певно і ясно одно: люди жили й боролись за Україну. Боролись з великим і міцним ворогом»¹⁹.

Цикл «На голосних просторах» народився внаслідок бажання поета здійснити мандрівку місцями свого дитинства та юності, а також відвідати Харків і Київ. У листі до брата Дмитра від 3 травня 1924 р. він пише: «Попоїздити мені обов'язково треба, щоб провітритись, побачити людей, поговорити з ними, послухати їх, вслухатись і в свою душу серед нових обставин»²⁰. Так, влітку того ж року Микола Чернявський впродовж 10–15 червня гостює у брата Дмитра в Катеринославі, разом з ним відправляється до родичів у Луганськ і далі, наміченим маршрутом. Вірші, народжені побаченням і пережитим, поет укомпонує в рукописну збірку, частина з них буде надрукована в тогочасній періодиці, а згодом циклом «На голосних просторах» увійде в 10-й том «Творів» М. Чернявського.

У цьому циклі мотив дороги об'єднує різні геотопоси в одне композиційне ціле. Ідейним стержнем циклу є вірш «Новобожедарівка», адже поет повертається у рідне село після тридцяти п'яти років розлуки з ним. Він бачить односельчан, впізнає в старших людях риси дітлахів – товаришів своїх дитячих років, він бачить зміни, які приніс час, війна й

¹³ Чернявський М. Твори. Т. Х. С. 42.

¹⁴ Чернявський М. Твори. Харків: Коопер. вид-во «Рух», 1929. Т. V. С. 218.

¹⁵ Там само. С. 219.

¹⁶ Чернявський М. Твори. Т. Х. С. 43.

¹⁷ Чернявський М. Листи до брата Дмитра (рукопис) / З приватної колекції Н. Бусигіної (м. Дніпро). Чтиво. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Cherniavskiy_Mykola/Lysty_do_brata_Dmytra_rukopys/.

¹⁸ Чернявський М. Твори. Т. V. С. 242.

¹⁹ Там само. С. 245.

²⁰ Чернявський М. Листи до брата Дмитра (рукопис)...

нова советська влада. Саме тут, серед простих і рідних людей, поетова «душа як на долоні»²¹.

У поета є два вірші, написані в різний час, з однією і тією ж назвою «На Караульній Могилі». Перший увійшов до збірки «Донецькі сонети» (1898), а другий уміщено в циклі «На голосних просторах». Понад чверть століття віддаляють ці твори один від одного, але об'єкт зображення той же – степ і могила, яку неодноразово згадує поет, зокрема в листі до брата Дмитра від 3 травня 1924 р.: «...згадується далеке дитинство, Новобожедарівка, Дінець, ліса і гори, і – головне – ті, кого вже давно на світі немає... Все мені згадується, як ми з Ліпою²², тоді ще дівчиною, фіялки рвемо і сидимо на Караульній Могилі, на сонечку, на теплому весняному вітрі...»²³.

Одна і та ж точка – висока могила, з якої перед ліричним героєм відкривається краєвид поблизу Новобожедарівки. У першому вірші читач «споглядає» «краєвид широкий – / Пісок, ліси, й не видно нив», далі видніються дві станиці, хрест від давньої каплиці і «купи дальніх хуторів»²⁴. Краєвид навколо в наступному вірші вже дещо змінюється – технічно-промисловий прогрес краю «осучаснює» його: «Ого, які курять дими!»²⁵ – це аж так здаля видно, як димлять заводи Луганська. Поет прагне в душі часу бадьоро вітати нові зміни: «Нове життя кується там, / Нові там діють сили»²⁶. Ставлення до нових змін у поета неоднозначне: ось він бачить руїни сестриноного дому, без дверей і скла. І чого тільки варте пояснення: «Господарює так совхоз!»²⁷. Очевидно, поет побував і в Митякінській станиці (нині Ростовська область РФ), де промайнули серед чужого оточення його перші шкільні роки. Він бачить стару церкву, майдан і дім правління, пригадуючи, як малим довелося йому стати свідком козачої «чорної ради» під час виборів отамана. Однак часи змінилися, і влада теж: «Козача рада тут буяла. / Тепер нова опанувала – / У куцім френчі – влада ним»²⁷. Ставлення до влади Советів виразилось через негативно конотоване словосполучення «куций френч». Замовкла тут козача пісня, «з новим не зладить тоном». І несподівано вірш завершується усвідомленням власної непевної позиції в советській реальності: «Старі співці – поза кордоном... / А пісня мусить бути нова»²⁸.

Образ Херсону – міста, в якому М. Чернявський прожив більшу частину свого життя, – в його поезіях різних років також досить різний: то Херсон спить «безтурботний / На тихій горі» («Зимові ночі»), затишно світить ліхтарями по дорозі до дому («Sin al fine»), він курить «дрімотно-млявими димами» у час найбільшого відчаю письменника, коли помер його син Олександр («Дими нагірні»). Залишив у своїх спогадах М. Чернявський і образ першої багатотисячної української маніфестації херсонців у 1917 р., до організації якої був і сам причетний: «на майдані, який не міг умістити всіх охочих, відбулась панахида по Тарасові Шевченкові й Богданові Хмельницькому і всім, хто положив голову за Україну» («Коли тюрми розчинялись»)²⁹.

Останні роки життя Миколи Чернявського в Херсоні були особливо важкими: позбавлений пенсії, переживши два арешти (третій став фатальним), він біднував з родиною, особливо в 1932–1933 рр. Єдиним рятунком був баштан – город, завдяки якому сім'я виживала. У листі до Дмитра Чернявського (зберігся фрагмент), час написання якого можемо встановити лише за змістом – літо 1933-го, письменник малослівно, але моторошно-примовисто звиряється: «...а про минуле, – про голод, людоїдство, розбої і крадіжки – писати не хочеться, рука не піднімається»³⁰. В останні роки, позбавлений пенсії через арешт у справі Спілки визволення України, викинутий з процесу літературного життя, поет відчуває себе покинутим кораблем «забутої пристані».

У рукописній збірці Миколи Чернявського уміщено дві поезії, які є своєрідною поетичною містографією старої та нової столиці, як називає їх поет, – Києва і Харкова. «Нова столиця» у однойменному вірші постає як криклива перекупка, котра, несподівано змінивши статус, набралась «форсу». Скороспечена столиця – «нових часів Семираміди» – має дуже гарний апетит, пережовує навіть граніт – «і те нітрохи їй не шкодить. / Жув, наче мармелад...»³¹. На жаль, поет зіткнувся з советською бюрократичною системою, коли намагався оформити свою заслужену пенсію. Харків як столиця асоціювався в нього з

²¹ Чернявський М. Твори. Т. Х. С. 50.

²² Ліпа – старша сестра М. Чернявського Олімпіада.

²³ Чернявський М. Листи до брата Дмитра (рукопис)...
²⁴ Чернявський М. Донецькі сонети. Бахмут, 1898. С. 28.

²⁵ Чернявський М. Твори. Т. Х. С. 50.

²⁶ Там само. С. 51.

²⁷ Там само. С. 53.

²⁸ Там само.

²⁹ Чернявський М. Твори. Т. V. С. 79.

³⁰ Чернявський М. Листи до брата Дмитра (рукопис)...
³¹ Чернявський М. Поезія (рукопис) / З приватної колекції Н. Бусигіної (м. Дніпро). Чтиво. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Cherniavskiy_Mykola/Poezii_rukopys/.

хижацькою сутністю советської влади – «бо не слова у неї – крик». Тому образ «старої столиці» у вірші з такою ж назвою постає як антитеза до попереднього образу, проте є складнішим та суперечливішим, близьким до трактування образу України молодим поетом Євгеном Маланюком, котрому судилося вигнання і збірка якого «Стилет і стилос» вийшла у Подєбрадах 1925 р. Подібно до Є. Маланюка, котрий в образі України поєднав святість і гріховність (стєпова Еллада і відьма, що чинить шабаш «в безбожній церкві»), М. Чернявський зображує Київ в образі скорбної вдови з подобою княгині із соболеви́ми бровами, в котрої:

Над переніссям строга змичка.
Уперто стиснені уста.
Не знать – вакханка чи свята?
Чи жінка-біс, а чи черничка?³².

Поет малює моторошний образ «чорної вдови»: після жагучої пристрасті на шлюбному ложі «щоразу вона вдовою / Вставала з ліжка...»³³. Образ чорного птаха в очах – символ біди. Ця жінка ще сподівається дочекатися «як не Петлюри чи Махна, / То Тамерлана чи Батия»³⁴. Від поетичних візій історичного минулого поет повертається у свій реальний час, і вже перед його зором не велична й жагуча княгиня-удовиця, а смутна і помарніла жєбрачка на Хрєщатику, а на грудях у неї плакат: «Голодна». «Може, хто й подасть», – гірко підсумовує автор. Однак подають їй тільки «автокефальні архирєї» – це все, що лишилося на той час в «старої столиці» від її боротьби за державність.

У Києві М. Чернявський погостював у домі своїх приятелів – Володимира Дурдуківського та Сергія Єфремова, увіковічивши цей момент у вірші-посвяти «Гоголівська, 27». Краєвиди Київщини поет споглядає вже з вікна вагона: перед його очима пропливають поля гречки, проса, баштанів, хутори, постаті людей, що займаються своїми буденними справами, він вдихає повітря, пронизане вечоровими «свіжом'ятними» пахоццями. Вірші на київські мотиви у цикл «На гучних просторах» уже не ввійшли, очевидно, з ідеологічних міркувань.

Одним із приємно пам'ятних моментів життя для М. Чернявського був відпочинок у Криму в 1927 р. та спілкування з поетами-неокласиками Миколою Зеровим та Павлом Филиповичем. Це надихнуло поета на створення чудового поетичного циклу «Крим», одного з кращих у його творчості. Ліричний герой циклу, від імені якого ведеться розповідь, передає яскраву, насичену гаму своїх вражень від кримської природи та аури – цієї «осяяної краси». У віршах багато колоритних, екзотичних кримських назв – Фіолент, Айя, Форос, Аю-Даг, Карасан, Суук-Су. Цикл, насичений асоціаціями, метафорами, порівняннями, дихає колоритом тюркських назв, слів, понять. Ліричний герой щиро захоплений Кримом, його казковою неповторністю. Він емоційно вигукує:

Ах, чому не був я тут раніш ніколи,
В ті часи, як був я серцем молодий!³⁵

Микола Чернявський у поезії став співцем українських просторів, де б він не був, його приваблювали місцеві крайобрази, але по-особливому надихався поет рідною Донеччиною, краєм, в якому ще з сивої давнини несе свої величні води Сівєрський Дінець, піднімаються гори та височини, з яких відкриваються неозорі степи. Саме тут, писав поет у циклі «Рідний край», він «вчився вроду помічати / І голос музи молоді / Почав уперше зачувати»³⁶. Ще попереду осягнення сучасними читачами Миколи Чернявського як славного поета родом з Донеччини, але й відкривати Донеччину та інші регіони нашої країни ми будемо за творами цього поета, голос котрого починає так актуально звучати в умовах страшної війни з російським агресором.

References:

- Cherniavskiy, M. (1898). *Donetski sonety* [Donetsk sonnets]. Bakhmut, Ukraine.
Cherniavskiy, M. (1920). *Kedr Lyvana. Spohady pro B. Hrinchenka* [Cedar of Lebanon. Memories of B. Grinchenko]. Kherson, Ukraine.
Cherniavskiy, M. (1920). *Poezii* [Poems]. Kherson, Ukraine.
Cherniavskiy, M. (1928–1931). *Tvoriv* [Works]. Kharkiv, Ukraine.
Stepanets, H. (Ed.). (2019). *Lysty Hanny Barvinok do Illi Shraha* [Letters from Hanna Barvinok to Ilya Shrah]. Chernihiv, Ukraine.

³² Чернявський М. Поезія (рукопис) / З приватної колекції Н. Бусигіної (м. Дніпро).

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Чернявський М. Твори. Т. X. С. 120.

³⁶ Чернявський М. Поезії. Херсон: Коопер. т-во «Книгарня», 1920. Кн. 3. Молодість. С. 25.

Галак Інна Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Музею видатних діячів української культури Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського, Михайла Старицького (вул. Саксаганського, 97, м. Київ, 01032, Україна).

Halak Inna– Ph.D. in philology, docent, deputy director for scientific work of the Museum of outstanding figures of Ukrainian culture Lesia Ukrainka, Mykola Lysenko, Panas Saksahanskyi, Mykhailo Starytskyi (97 Saksahanskyi str., Kyiv, 01032, Ukraine).

E-mail: ipgalak@gmail.com

Дата подання: 12 березня 2025 р.

Дата затвердження до друку: 18 жовтня 2025 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Галак, І. Картографія художнього світу Миколи Чернявського. *Сіверянський літопис*. 2025. № 6. С. 132–138. DOI: 10.58407/litopis.250614.

Цитування за стандартом APA

Halak, I. (2025). Kartohrafia hudozhnoho svitu Mykoly Cherniavskoho. [The cartography of Mykola Cherniavskyi's artistic world]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, P. 132–138. DOI: 10.58407/litopis.250614.

